

TÜRKİYE'DE PETROL ARAMACILIĞI

Mesut ATALAY

Yerbil Jeolojik Hizmetler Ltd

Türkiye Petrol Jeologları Derneği Yönetim Kurulu Üyesi

1. Giriş

Petrol sektörü çok farklı faaliyetler zincirinden oluşur. Bu faaliyetler iki ana grupta toplanır. Arama ve üretim faaliyetlerini kapsayan grup "upstream", üretim sonrası, yani taşıma, rafinaj, depolama ve dağıtım faaliyetlerini kapsayan ikinci grup ise "downstream" faaliyetleri olarak adlandırılır. Petrol sektörünün ilk halkasını oluşturan arama faaliyetleri, petrol ve doğal gaz bulmak amacıyla yapılan jeolojik, jeofizik ve sondaj çalışmalarını kapsar. Bu çalışmalar, arama alanı ve arama alanının yer aldığı çökeltme havzasında daha önce yapılmış olan bütün jeolojik, jeofizik, jeokimyasal ve sondaj kuyularından elde edilen yeraltı verilerinin derlenmesiyle başlar. Farklı zamanlarda, farklı kuruluşlarca ve farklı amaçlarla elde edilen bu veriler sürekli olarak değerlendirilerek yeraltı jeolojisi lokal ve bölgesel ölçekte aydınlatılmaya çalışılır. Yeraltına ilişkin, büyük faylar ve kıvrımlar gibi onlarca veya yüzlerce kilometre boyundaki megaskopik jeolojik özellikler (örneğin Kuzey Anadolu Fay Zonu, Doğu Anadolu Fayı) yanında, gözeneklilik ve geçirgenlik gibi mikroskobik ölçekteki rezervuar özellikleri ve ppm (milyonda bir) seviyesinde kimyasal özellikler derlenerek değerlendirilir. Amaç yeraltını mümkün olduğunca detaylı olarak tanımaktır. Sürekli olarak yeni bilgiler ışığında yeniden değerlendirilen arama alanında petrol rezervinin oluşması açısından olumlu olarak belirlenen alanlarda sondaj kuyusu delinir. Eğer ekonomik boyutta bir petrol birikimine rastlanırsa yeni bir petrol sahası keşfedilmiş olur ve sahanın geliştirilmesi için tespit ve üretim kuyuları delinerek üretim faaliyetleri yapılır. Eğer arama sondajından olumsuz sonuç alınır ve arama ruhsat alanında delinebilecek başka potansiyel yoksa, o ruhsat alanı Petrol Kanunu hükümlerine göre terk edilir.

2. Türkiye'de Petrol Aramacılığının Tarihçesi

Türkiye'de petrol aramacılığının kökleri Osmanlı dönemine kadar uzanır. İlk sondajlı arama faaliyeti, İskenderun civarında Çengen'de 1890 yılında delinen ve gaz emarelerine rastlanan sığ kuyulardır. (Gümüş ve Altan.,1995). Trakya'da Ganos civarında 1898 yılında delinen sığ kuyularda petrol ve gaz emarelerine rastlanmıştır. Yabancı şirketler ortaklığıyla 1914 yılında kurulan Turkish Petroleum Company Musul'da petrol aramaya başlayacakken Birinci Dünya Savaşı çıkınca faaliyetini durdurmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşunu takiben, Hükümet, Türkiye sınırları içindeki petrol kaynaklarını bizzat kendisinin araştırmasını ilke olarak kabul etmiştir. Bu amaçla 24 Mart 1926 tarihinde kabul edilen 792 sayılı Petrol Yasası ile Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bütün petrol ve petrol bileşiklerinin tabi olduğu madenlerin aranması ve işletilmesi hakkı Hükümete verilmiştir. Bu dönemde ilk jeolojik etütler başlamış olmasına rağmen, önemli sayılabilecek arama faaliyetleri 20 Mayıs 1933 tarihinde 2189 sayılı yasa ile Petrol Arama ve İşletme İdaresi'nin kuruluşundan sonradır. Midyat civarında 13.10.1934 ile 15.6.1936 tarihleri arasında 1351 metreye kadar delinen Baspirin-1 arama kuyusu Türkiye'de delinen ilk derin kuyu olarak kabul edilir.

Maden Tetkik ve Arama (MTA) Enstitüsü'nün 22 Haziran 1935 tarih ve 2804 sayılı kanunla kurulmasıyla Petrol

Arama ve İşletme İdaresi de MTA'ya bağlanmış ve petrol arama faaliyetleri artık MTA tarafından yürütülmüştür. Kuruluş kanununda temel görevi "Ülkede işletmeye elverişli maden ve taş ocağı sahalarının bulunup bulunmadığını, işletilen maden ve taş ocaklarının daha faydalı şekilde işletilme koşullarını araştırmak ve buna yönelik arama işlemleri, bilimsel, jeolojik ve teknolojik tetkikleri yapmak, harita plan ve kesitler hazırlamak, proje, fen raporları ve karlılık hesapları yapmak ve madencilik sektörüne kalifiye eleman yetiştirmek" olarak belirlenen MTA Enstitüsü (MTA, 2001), bu görevini yerine getirmek için günün şartlarına göre yoğun çalışma içinde olmuştur. Petrol arama faaliyetleri, Güneydoğu Anadolu, İskenderun, Adana, Van ve Trakya'da jeolojik ve jeofizik etütler ve sondaj faaliyetleri ile sürdürülmüştür.

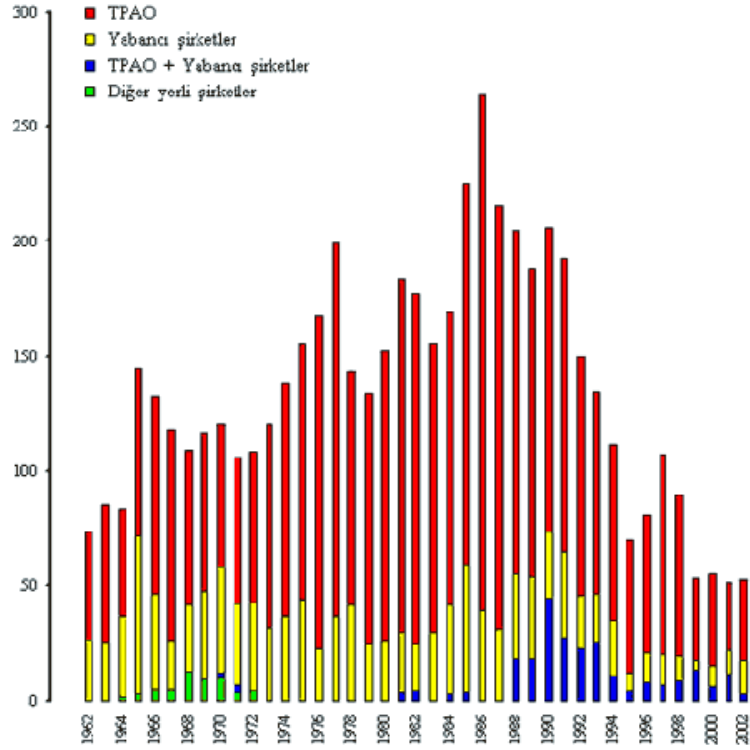
Güneydoğu Anadolu'da 1940 yılında Batman'ın güneyinde delinen Raman-1 kuyusunda petrole rastlanmış, ticari anlamda petrol keşfi ise 1945 yılında delinen Raman-8 kuyusunda yapılmıştır. Raman sahasında petrol keşfinden sonra Garzan sahası da 1951 yılında keşfedilmiştir. Raman sahasında Maymune Boğazında 1942 yılında günlük 3 ton kapasite ile kurulan rafineriden sonra 1948 yılında Batman'da 200 ton günlük kapasiteli rafineri kurulmuş, yıllık kapasite 1955 yılında 330.000 tona çıkarılmıştır.

Petrol faaliyetleri 7/3/1954 tarihinde kabul edilen 6326 sayılı Petrol Kanunu ile kendi yasal çerçevesine kavuşurken yerli ve yabancı özel sermayeye de açılmıştır. Aynı tarih ve 6327 sayılı Kanunla Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı kurularak MTA'nın ilgili birimleri TPAO'ya bağlanmıştır. Petrol Kanunu'nun uygulanmasının denetimi de Petrol Kanunu ile kurulan ve adı daha sonra "Petrol İşleri Genel Müdürlüğü" olarak değiştirilen "Petrol Dairesi Reisliği"ne verilmiştir.

Cumhuriyet döneminde, ilk kuyunun delindiği 1934 yılından halen uygulanmakta olan Petrol Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1954 yılına kadar geçen yirmi yıllık sürede 37 adet arama, 7 adet tespit, 13 adet üretim ve 19 adet test kuyusu olmak üzere toplam 76 adet kuyu delinmiş ve toplam 95.881 ton petrol üretilmiştir (Gümüş ve Altan, 1995).

Petrol Kanunu, günün ekonomik ve siyasal koşullarına göre birkaç defa değişikliğe uğramış, bunlardan 18/4/1973 tarih ve 1702 sayılı Kanunla yapılan değişiklik devletçi, 30/3/1983 tarih ve 2808 sayılı Kanunla yapılan değişiklik ise liberal yönde olmuştur. Esas olarak liberal bir kanun olan Petrol Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle yabancı petrol şirketleri Türkiye'ye akın etmişlerdir.

Petrol Kanunu'un kabulünden sonraki on yıllık dönem Türkiye'de birinci sıçrama dönemi olarak değerlendirilir. Yapılan jeolojik ve jeofizik çalışmalardaki artış sonunda sondaj faaliyetlerinde de artış olmuş ve birçok yeni petrol sahası keşfedilmiştir. Jeolojik ve jeofizik etütler 1958 yılında 164 ekip-ay jeoloji ve 157 ekip-ay jeofizik çalışma ile ilk sıçramasını yaparken (PİGM, 1982) sondaj faaliyeti de 1965 yılına kadar devamlı olarak artmıştır (Şekil 1). TPAO yeni sahalara keşfederken yabancı şirketlerin ilk keşfi olan Kahta sahası California Asiatic şirketi tarafından 1958 yılında keşfedilmiştir. Mobil, ilk keşfi olan Bulgurdağ sahasını 1960 yılında, büyük sahası olan Şelmo'yu 1964 yılında, Shell ise ilk keşfi olan Kayaköy sahasını 1961 yılında bulmuştur. Hızla artan toplam üretim 1955 yılında 178 bin ton iken, 1960 yılında 375

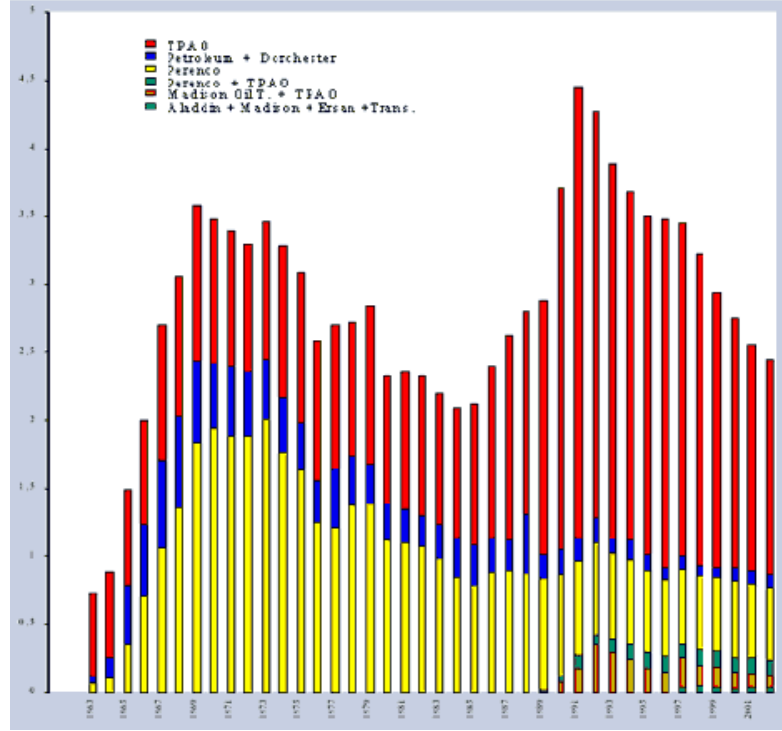

Şekil 1– Yıllar İtibariyle Şirketlere Göre Sondaj Metrajları (PIGM)

bin ton, 1965 yılında 1.53 milyon ton olmuş, 1969 yılında 3.6 milyon tona ulaşarak ilk sıçramasını yapmıştır (Şekil 2). Bu yıl tüketilen 6.63 milyon ton petrolün % 55'lik oranı yerli petrolle karşılanmıştır (Şekil 3). Bu oran daha sonraki yıllarda, 1980'lerin sonuna kadar, devamlı olarak azalmış ve bir daha da ulaşamamıştır. Bu ilk patlama döneminde keşfedilen yeni petrol sahaları sayesinde Shell şirketi 1967 ile 1983 yılları arasındaki 15 yıllık sürede en fazla petrol üreten şirket olmuştur.

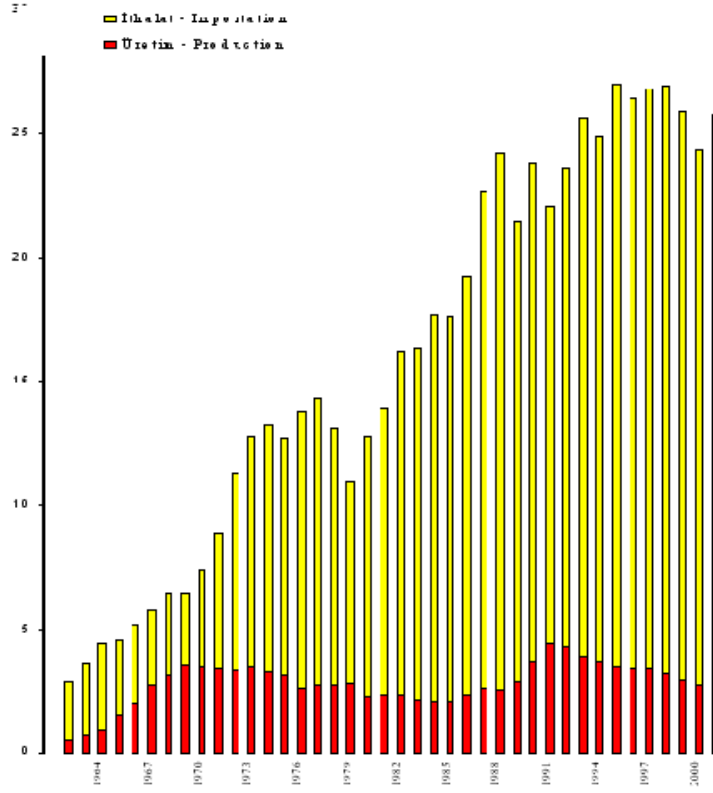
Gerek TPAO gerekse Shell tarafından 1970 yılından sonra keşfedilen yeni sahalar daha öncekilerden küçük olduklarından, azalma trendine giren sahalardaki üretim azalması karşılanamadığı için, toplam üretim azalarak 1984 yılında 2.08 milyon tona düşmüştür. Yerli petrol, 1984 yılındaki 16.45 milyon tonluk sivil tüketimin % 12'sini karşılayabilmiştir (Şekil 3).

Türkiye'de arama faaliyetlerindeki ikinci sıçrama 1980'li yılların ilk yarısında yaşanmıştır. Petrol şoku sonrası artan fiyatlardan ve yerli üretimin devamlı azalmasından dolayı, 1960–1975 yılları arasında düşük seviyede gerçekleşen jeolojik ve jeofizik faaliyetler, 1975 yılından sonra devamlı bir artış göstermiştir. Jeofizik faaliyetler 1982 yılında 217 ekip–ay ile rekor kırmıştır (PIGM, 1992). Jeolojik ve jeofizik faaliyetlerdeki artışa paralel olarak sondaj faaliyetlerinde artış olmuş, 1986 yılında delinen 125 kuyuda 263.246 metrelik rekora ulaşmıştır. Bu dönemdeki yoğun arama faaliyetleri yeni keşiflere yol açmış, özellikle 1988 yılında Karakuş sahasının keşfiyle üretim artışı yaşanmıştır. Üretim, 1991 yılında 4.45 milyon ton ile rekor kırmasına rağmen, aynı yıl içindeki 21.16 milyon tonluk sivil tüketimin ancak % 21'ini karşılayabilmiştir. TPAO, 1990–1999 yılları arasında yıllık üretimini 2 milyon tonun üzerinde, 1991 yılında da rekor kırarak 3.3 milyon ton olarak gerçekleştirmiştir.

Şekil-2: Yıllar itibariyle Türkiye'nin ham petrol üretimi (PIGM)

TPAO ve yabancı şirketlerin arama faaliyetlerinin azaldığı 1990'lı yıllarda keşfedilen yeni sahalar küçük olduklarından, üretim azalmasını karşılayamamıştır. Toplam üretim 2001 sonu itibariyle 2.55 milyon tona düşmüş ve 28.63 milyon tonluk sivil tüketimin ancak % 9'unu karşılayabilmiştir (PIGM, 2002). Günümüzdeki eğilim değişmediği takdirde, petrolde dışa bağımlılık daha da artacaktır.

Şekil 3- Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Ham Petrol Üretimi ve İthalatı, (PİGM).

Doğal gaz piyasasında dışa bağımlılık daha fazla olup hemen hemen tamamen ithalata bağlıdır. TPAO tarafından Trakya'da 1970 yılında keşfedilen Hamitabat ve Kumrular sahalarını 1980'li ve 90'lı yıllarda diğer sahalar izlemiştir. Üretilen doğal gaz sınırlı olarak elektrik üretiminde ve lokal olarak sanayide kullanılmış, Türkiye çapında veya bölgesel boyutta altyapı ve pazar oluşmadığından doğal gaz kullanımı uzun süre sınırlı kalmıştır. Doğal gaz ithalatı 1987 yılında başlamış ve yapılan ithal bağlantılarıyla yıllık doğal gaz ithalatı hızla artmış ve kullanımı yaygınlaşmıştır. Son yıllardaki ekonomik küçülme ve gerçekçi olmayan talep öngörüsüne dayalı ithalat bağlantıları nedeniyle, 1999 yılında 731 milyon metre küpe ulaşan yerli doğal gaz üretimi azaltılarak 2001 yılında 311 milyon metre küpe düşürülmüştür. 2001 yılında doğal gaz ithalatı 15.52 milyar metre küp, tüketimi de 15.83 milyar metre küp olmuştur.

Türkiye'de 2002 yıl sonu itibariyle toplam 3015 kuyuda 5 963 507 metrelik sondaj yapılmıştır. Bu kuyuların cinslere göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde, arama kuyularının % 60'ının TPAO, % 5.4'ünün MTA, %0.3'ünün diğer yerli şirketler, % 28'inin yabancı şirketler, % 6.3'ünün de yerli ve yabancı şirket ortaklığı tarafından delindiği görülür.

Tablo 1- 31.12.2002 İtibariyle Türkiye'de Açılan Kuyuların Dağılımı

Şirketler	Arama	Tespit	Üretim	Enjek.	Jeo. İstik.	Toplam
TPAO	681	320	991	23	37	2052

MTA	61	8	15	-	20	104
Diğer yerli şirketler	4	1	16	-	18	39
Yabancı şirketler	317	110	253	-	5	685
Yerli+yabancı ortak	72	31	24	7	1	135
Toplam	1135	470	1299	30	81	3015

Tablodaki en çarpıcı özellik yerli özel şirketlerin faaliyetlerinin çok az olmasıdır. Riskli olan petrol arama faaliyetinde yerli sermayenin isteksiz olmaktan vazgeçip bilinçli bir arama politikası ile sektörde daha fazla yer alması teşvik edilmelidir.

3. Petrol Aramacılığının Önemi

Petrol sektörü, arama çalışmasından dağıtıma kadar farklı faaliyetler zincirinden oluşmuştur. Her biri tek başına büyük bir faaliyet alanı olan bu halkalar birbirleriyle çok sıkı ilişkiler içindedir. Her bir faaliyet alanının kendine özgü farklı özellikleri vardır. Zincirin ilk halkasını oluşturan petrol aramacılığının önemini birkaç ana başlıkta toplamak mümkündür.

Petrol aramacılığının teknolojik önemi bu konudaki bilgi birikimi, yetişmiş insan gücü ve sermayeyi kapsar (Atalay, 2003). Arama faaliyetlerinde kullanılan teknoloji çok hızlı ilerlemektedir. Bu teknoloji, her biri kendi içinde uzmanlık ve bilgi birikimi gerektiren birçok farklı disiplinlerden oluşur. Jeolojik, jeofizik, jeokimyasal ve diğer arama yöntemleriyle sondaj teknolojisinde uzmanlaşmak, bu konulardaki gelişmeleri takip edip uygulamak ve hatta bu gelişmelere önderlik etmek, ancak yoğun arama faaliyetinde bulunmakla mümkündür. Bunun gerçekleştirilebilmesi de arama faaliyetinin alt dallarından her birinde yetişmiş insan gücü ve malzemeye sahip olmak yani bu alana sermaye ayırıp faaliyetleri sürekli kılmakla mümkündür. Yetişmiş insan gücü, bilgi birikimi ve teknolojiye sahip olan kuruluşlar yurt içinde kazandıkları tecrübeyi kullanarak yurt dışında da faaliyette bulunabilirler.

Arama faaliyetini başka sektörlerden ayıran özellik, faaliyetlerde elde edilen bilginin sürekli olarak birikmesi ve daha sonraki faaliyetlerde de kullanılmasıdır. Bir çökeltme havzasında belli bir yer ile ilgili bilgi sadece o yer için değil, tüm havza için önemlidir. Petrol aramacılığı ile ilgili parametrelerin her birinin lokal olarak doğru tahmin edilmesi, o parametrenin havza genelinde dağılımı ve değişimiyle ilgili bilgi birikimine ve bilgilerin gerçekçi değerlendirilmesine bağlıdır. Bundan dolayı, Petrol Kanunu gereği, bir arama ruhsatı terk edildiğinde, o ruhsatla elde edilen yeni veriler Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'ne teslim edilerek gelecekteki arama faaliyetlerinde başka arayıcılar tarafından kullanılmak üzere arşivlenir. Böylece, zamanla, daha fazla ve daha doğru bilgiler kullanılacağı için arama faaliyetlerinde daha gerçekçi değerlendirmelerde bulunmak mümkün olacaktır.

Arama faaliyetinin bir önemi de onun ekonomik boyutudur. Ancak arama faaliyeti sayesinde yeni petrol rezervleri keşfedilebilir. Bugün yapılacak birkaç milyon Dolarlık bir arama çalışması sonunda keşfedilecek yeni bir petrol sahasının önümüzdeki on yılda yüz milyon varillik petrol üretimi sağlayacağı varsayıldığında ve petrolün varili ortalama 25 Dolar kabul edildiğinde, 2.5 milyar Dolarlık bir ekonomik boyut ortaya çıkar. Riski yüksek olan petrol arama faaliyetinin olumlu sonuçlanması durumunda getireceği gelirin büyüklüğü ve bunun yapılan yatırımla bire bir

orantılı olmaması da bu sektörün kendine özgü çarpıcı bir özelliğidir. Büyük miktarda harcama yapıp başarısız olmakla birlikte az bir masrafla tek bir arama kuyusu delerek olumlu sonuç almak, yani büyük bir rezerv keşfetmek de mümkündür. Bunun tipik örneği 1988 yılında Adıyaman civarında keşfedilen Karakuş sahasıdır. Bu sahada, aynı yapıda olduğu için Cendere sahasıyla birlikte değerlendirildiğinde, toplam üretim 2001 yılı sonu itibariyle 105 milyon varili aşmıştır. Günlük üretim aynı tarihte 11 670 varil olup gerek toplam üretimde, gerekse günlük üretimde Karakuş sahası Türkiye'nin en büyük üretim yapılan sahası olmuştur.

Petrol aramacılığının bir başka ekonomik boyutu da arama faaliyetleri için kullanılan hizmet sektörünün yaratacağı istihdam ve vergiler ile keşfedilecek yeni sahadan üretilen petrolden devlete ödenecek olan Devlet Hissesidir. Petrol Kanunu gereğince üretilen brüt ham petrolden % 12.5 oranında Devlet Hissesi ödenir. Yukarıda verilen Karakuş sahasında 15 yılda üretilen 105 milyon varil petrolden elde edilen 13.12 milyon varillik Devlet Hissesi, varili 25 Dolar kabul edildiğinde, 328 milyon Dolar değerine ulaşır.

Petrol aramacılığının bir başka önemi de petrolün stratejik özelliğidir. Petrol ve doğal gaz, tıpkı kömür gibi fosil yakıt, yani, yenilenmesi mümkün olmayan enerji kaynağıdır. Bundan dolayı, mevcut rezervlerin bulunduğu alanlara sahip olmak veya yeni rezervlerin keşfedilmesi stratejik önemdedir. Petrolün ticari olarak üretilip endüstride kullanılmaya başladığı 19. yüzyıl ortasından beri stratejik önemi giderek artmaktadır. Stratejik önemdeki petrol rezervlerinin yeterli olması ancak yeni rezervlerin keşfedilmesiyle, bu da arama faaliyetlerinin sürekli olarak sürdürülmesi, petrol potansiyelinin tamamının araştırılıp ortaya çıkarılmasıyla mümkündür. Yeni petrol rezervlerinin keşfindeki azalma, petrolün stratejik önemini daha da artırıcı bir rol oynamaktadır.

4. Türkiye'nin Petrol Potansiyeli

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ciddi olarak ele alınan petrol arama faaliyetleri 1954 yılından itibaren yerli ve yabancı özel sermayenin de katkısıyla sürdürülmektedir. Toplam olarak, 2001 sonu itibariyle, 170 yabancı ve 20 yerli şirket faaliyette bulunmuştur. Üretim faaliyetinde bulunan şirketler sayısı ise 2'si yerli, 9'u yabancı olmak üzere 11'dir. Bu şirketlerin rezerv bilgileri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde, Türkiye'nin üretilabilir petrol rezervinin bir milyar varilin biraz üzerinde olduğu, bunun 811 milyon varilinin üretilmiş olduğu, kalan üretilabilir rezervin de 286 milyon varil (42 milyon ton) olduğu görülür. Bu 42 milyon tonluk kalan üretilabilir petrol, 30 milyon ton civarındaki yıllık tüketimin 1.5 katından azdır. Azalma sürecindeki yerli üretim, 2001 yılında 2.5 milyon ton olmuştur. Kalan üretilabilir petrol miktarı, yıllık petrol üretiminin 17 katıdır. Keşfedilen petrol sahalarının yaklaşık dörtte biri de üretimden düşmüştür.

Tablo 2– 2001 Yılı Sonu İtibariyle Türkiye'deki Rezerv Bilgileri (PiGM, 2002)

Rezerv	TPAO	Shell	Mobil	Diğer	Toplam
Rezervardaki petrol (milyon varil)	4639	1294	539	163	6635
Üretilabilir petrol (milyon varil)	601	356	94	43	1098
Toplam üretim (milyon varil)	419	282	79	31	811

Kalan üretilebilir petrol (milyon varil)	183	74	15	14	284
Rezervardaki doğal gaz (milyon m3)	13025	4654		2621	20300
Üretilebilir doğal gaz (milyon m3)	8563	3258		2069	13890
Toplam gaz üretimi (milyon m3)	5122	46		49	5217
Kalan üretilebilir doğal gaz (milyon m3)	3441	3211		2021	8673
Toplam keşfedilen petrol sahası	61	24	3	12	100
2001 yılında üretim yapan saha	47	20	1	8	76
Toplam keşfedilen doğal gaz sahası	14	2		4	20

Türkiye'de petrol arama faaliyetleri Güneydoğu Anadolu ve Trakya'da yoğunlaşmış, bu bölgelerin dışında kalan sedimanter havzalar yeteri kadar aranmamıştır. Mevcut bilgiler ışığında Türkiye'deki bütün sedimanter havzaların petrol sistemini oluşturan parametreleri ortaya çıkarılmıştır. Gerek günümüzde petrol ve gaz üretiminin yapıldığı Güneydoğu Anadolu, Trakya ve Adana bölgelerinde gerekse Tuzgölü, Antalya ve diğer iç sedimanter havzalarda petrol potansiyeli mevcuttur (Atalay, 2001).

Türkiye'de keşfedilen petrol sahalarının önemli bir kısmı ikinci veya üçüncü kuyularda keşfedilmiştir. Adıyaman, Çemberlitaş ve Karakuş sahaları bunun en güzel örnekleridir. Geçmişte yeraltı verilerinin yetersiz olması nedeniyle uygun konumda olmayan veya teknik nedenlerle terk edilen kuru kuyuların delindiği alanlarda, yeni verilerin ışığında daha sonra delinen kuyularda olumlu sonuçlar alınmıştır.

Üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye'de deniz alanları çok az aranmıştır. Deniz derinliğine bağlı olarak, günümüzde oldukça pahalı olan deniz sondajları önümüzdeki yıllarda gündeme gelecektir.

Türkiye'nin petrol tüketiminin ancak % 9'dan daha az bir kısmı yerli üretimle karşılanmaktadır. Doğal gazda bu durum daha da az olup hemen tamamı ithal doğal gaza bağlıdır. Bundan dolayı, Türkiye petrole aç bir ülkedir. Türkiye'nin bir petrol ülkesi olmadığı bilinmektedir. Fakat, ciddi arama programları sonunda yeni petrol ve doğal gaz sahalarının keşfedilmesi mümkündür.

5. Sonuç ve Öneriler

Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden dönemde, bir yandan devrimler gerçekleştirilirken bir yandan da kalkınmayı gerçekleştirmek için ham madde ve doğal kaynakların aranıp üretilmesi için yoğun çaba gösterilmiştir. Bu şekilde Türkiye'de petrol sektörünün temeli atılmış ve kısa sürede başarılı olunmuştur. 1954 yılında Petrol Kanunu'nun

uygulamaya girmesiyle de petrol sektörü yerli ve yabancı özel sermayeye açılmıştır. Yurt içinde başarılı olan Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı 1980'li yıllarda yurt dışına açılmış, Asya ve Afrika'da tek başına veya ortak arama faaliyetlerinde bulunmuştur. Kafkaslarda ve Orta Asya'da büyük projelere imza atmıştır.

Yetmiş yıllık bu süreçte Türkiye'de MTA, TPAO ve yabancı şirketler tarafından sayıları 100'ü bulan irili ufaklı birçok petrol sahası ile 20'yi aşkın doğal gaz sahası keşfedilmiştir. MTA ve TPAO, 742'si arama olmak üzere toplam 2156 kuyu delmiş, 600 milyon varil üretilebilir rezerv keşfetmiştir. 50 yıllık süreçte, toplam 170 yabancı şirket Türkiye'de faaliyette bulunmuştur. Bu şirketlerin Türkiye'ye ithal ettiği yaklaşık bir milyar Dolarlık tescilli sermayenin çok büyük bir kısmı, petrol bulamadıkları için yurt dışına transfer edilmesi mümkün olmadığından, yurt içinde kalmıştır. Yabancı şirketler tarafından 389'u arama olmak üzere toplam 820 kuyu delinmiş, 40'a yakın sahada, yaklaşık 500 milyon varillik üretilebilir rezerv keşfedilmiş ve 400 milyon varil petrol üretilmiştir. Petrol üretiminde bulunan şirketler, ürettikleri petrolden elde ettikleri gelir ile tescilli sermaye ve kar transferi yapabilecekleri için, sonuçta 1.1 milyar Dolarlık sermaye ve kâr transferi yapmıştır. Ancak, hızla büyüyen ve buna paralel olarak petrol ürünleri tüketimi hızla artan Türkiye'de yerli üretim hiçbir zaman tüketimi karşılayamamıştır. Son yıllarda % 10'un altına düşen yerli üretimin tüketimi karşılama oranı % 55'lik maksimuma 1969 yılında ulaşmıştır. Üretim sahalarının hemen tümü azalma sürecinde olan ve tüketim artışı devam eden Türkiye'de petrolde dışa bağımlılık önümüzdeki yıllarda daha da artacaktır. Doğal gazda ise, son yılların enerji politikaları gereği Türkiye doğal gaza yönelmiş olup, tüketimin hemen tamamı ithalata dayalıdır.

Petrol aramacılığının doğası gereği, yapılan irili ufaklı her arama faaliyeti, ülkenin petrol potansiyelini belirlemede ve daha sonraki aramalarda kullanılmak üzere çok değerli verilerin birikimini sağlamaktadır. Mevcut veriler ışığında Türkiye'nin petrol kaynaklarının tam olarak arandığı söylenemez. Delinen arama kuyularının çoğu bilgi birikiminin ve teknik imkanların az olduğu 1950, 60 ve 70'li yıllarda delinmiştir. Yapılacak yeni arama faaliyetleriyle yeni prospektler belirleneceği gibi, daha önce delinip de olumlu sonuç alınamamış prospektlerin yeni bilgiler ışığında yeniden değerlendirilmesi sonucunda olumlu sonuçlar alınabilir. Aramaların yoğunlaştığı Güneydoğu Anadolu ve Trakya havzaları dışındaki iç havzalar ve denizel alanlar daha da az aranmıştır.

Bir petrol ülkesi olmamakla birlikte, Türkiye, petrol aramacılığı bakımından cazibesini korumaktadır. Stratejik önemdeki petrolde dışa bağımlılığın azaltılması, ancak, yerli üretimin tüketimi karşılama oranının artırılmasıyla mümkündür. Bunun için de arama faaliyetlerini artırmak şarttır. Hem yerli ve yabancı özel sermayenin hem de TPAO'nun arama faaliyetlerini artıracak tedbirler alınmalıdır. Bu konuda aşağıdaki önerileri sıralamak mümkündür:

- 1) TPAO'nun arama bütçesi artırılmalı, geleneksel petrol şirketi kimliğine döndürülmeli ve yönetimi siyasi etkilerin dışında tutulmalıdır.
- 2) TPAO'nun Türkiye'de yabancı şirketlerle ortak faaliyetleri gerçekçi temele oturtulmalı, ortak operasyon yeni şirketler için cazip hale getirilmelidir.
- 3) Yeni yabancı sermaye girişini olumsuz etkileyen tescilli sermayenin kur garantili transferi konusu yasal çözüme kavuşturulmalıdır.

4) Yerli özel sermaye, vergi kanunlarındaki düzenlemelerle, petrol arama faaliyetleri konusunda teşvik edilmelidir. Yurt içinde başarılı olup arama üretim tecrübesini kazanacak olan yerli sermaye, hem diğer yerli sermaye şirketlerine petrol arama faaliyetlerine girişme konusunda örnek oluşturacak, hem de bir süre sonra yurt dışına da açılacaktır.

5) Petrol Piyasası Kanunu ve 6326 sayılı Petrol Kanunu Değişikliği, arama faaliyetlerini olumsuz etkileyecek hükümlerden arındırılmalı, tam tersine, teşvik edici olmalıdır. Teşvik edici hükümler gerçekçi olmalı, abartılmamalıdır.

Kaynakça

Atalay M., 2001, Türkiye'de Petrol Aramacılığı ve Petrol Kanunu, Proceedings of 13th Petroleum Congress and Exhibition of Turkey, June 04–06, 2001, s 584, Ankara.

Atalay M., 2003, Türkiye'de Petrol Aramacılığının Önemi, Avrasya Dosyası, Cilt. 9, Sayı: 1, ss 169–191, Ankara.

Gümüş Ö. ve Altan Y., 1995, Petrolün Tarihçesi ve Türkiye'de Açılan Petrol Kuyuları, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, ss 179, Ankara.

MTA, 2001, 2000 Çalışma Raporu, Ankara.

PİGM, 1982, 1981 Yılı Petrol Faaliyeti, T.C. Petrol İşleri Genel Müdürlüğü Dergisi, No:26, Ankara.

PİGM, 1992, 1991 Petrol Faaliyeti, T.C. Petrol İşleri Genel Müdürlüğü Dergisi, No:36, Ankara.

PİGM, 2002, 2001 Yılı Petrol Faaliyetleri, T. C. Petrol İşleri Genel Müdürlüğü Dergisi, No:46, Ankara.

www.stradigma.com

aylık strateji ve analiz e-dergisi

STRADİGMA.com bir FORSNET e-yayıdır